

Vand fra Bolmen

Mulig svensk vandforsyning af hovedstadsmetropolen efter årtusindeskiftet

Af Henning Bro

En halv mio. indbyggere i hovedstadsmetropolens indre forstæder ville i dag kunne have drukket vand, som havde taget den lange vej fra Bolmen¹ i det sydvestlige Småland. Men i modsætning til den svenske elektricitetsimport til metropolen, blev dette øresundsregionale samarbejde ikke en realitet.

Indledning

Baggrunden for denne artikel, der, med udgangspunkt i en afdækning træk ved den regionale vandindvindings- og forsyningsstruktur i både den danske hovedstadsmetropol² og byerne ved den skånske vestkyst, har til formål at belyse:

1) Baggrunden for de planer for vandforsyning fra Sydsverige af større eller mindre dele af hovedstadsmetropolen, der fremsættes efter årtusindeskiftet. 2) Planernes indhold 3) Årsagen til, at disse ikke blev realiseret og konsekvenserne heraf.

Udover relevant litteratur inddrages til afdækning af artiklens problemstilling en betænkning fra Statens offentliga utredninga, avisartikler fra Sydsvenskan og BT, arkivalier fra Sydsvatten ABs arkiv og Frederiksberg Stadsarkiv samt digitale kilder.

Det københavnske vandmonopol

I forventning om en meget kraftig befolkningstilvækst opbyggede København Kommune i den sidste halvdel af det 19. århundrede og op gennem det følgende et stadig større vandindvindingsområde, omfattende størsteparten af den del af det nordøstlige Sjælland, hvorpå hovedstadsmetropolen samtidig voksede frem. Frem til tiden omkring første verdenskrig i Brønshøj-Rødovre Sognekommune og siden i vandindvindingsområder, der rakte langt ud i oplandet og helt ud til Værløse og Ishøj-Torslunde sognekommuner næsten 20 km fra byen. I mellemkrigstiden og den første efterkrigstid udbygget til at dække størsteparten af Vestegnen, den nordlige del af Køge Bugt-området, egnene frem mod og på den anden side af Roskilde og områder omkring Sønderø og ved Slangerup.

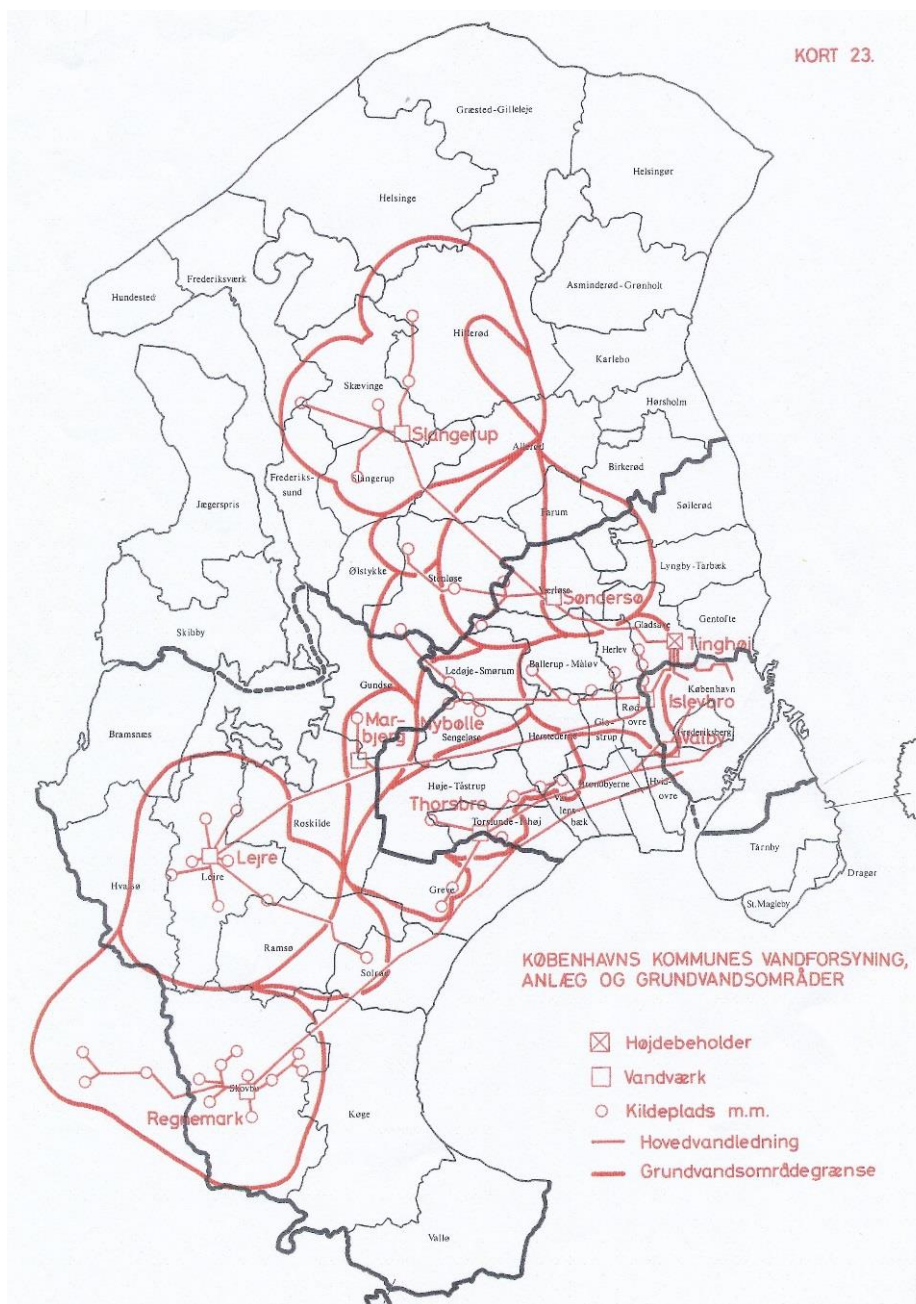
Københavns Kommune opnåede dermed et vandmonopol, idet dens herredømme over stadig større dele af grundvandsressourcer udgjorde barrierer for, hvor meget vand de omgivende kommuner indenfor egne kommunegrænser kunne indvinde uden at komme i kamplage med de københavnske grundvandsområder. En udfordring, der ikke blot ramte Frederiksberg Kommune, da den allerede i 1911 blev tvunget til at indgå en vandforsyningsaftale med Københavns Kommune med de udgifter og restriktioner, der fulgte dermed. Men siden bredte sig til metropolens 18 indre forstadskommuner.

I nogen grad håndteredes udfordringen ved, at de statslige, i hovedstadsmetropolen permanente, landvæsenkommissioner: Dels bestemte, at det københavnske vandvæsen i nogle forstadskommuner overtog den yderligere vandforsyning, der her var brug for. Dels andre steder fordelte de vandmængder, der kunne indvindes, mellem de lokale forstadsvandværker og

Henning Bro, Ph.D., seniorforsker, Frederiksberg Stadsarkiv

Københavns vandvæsen. Dispositioner, der dog ikke ændrede ved både Frederiksbergs og størstedelen af forstædernes fuldstændige afhængighed af den københavnske vandforsyning.

En afhængighed, der forstærkedes af, at Københavns Kommune kunne indregne marginalomkostningerne ved nye produktionsanlæg på en sådan måde at: Dels områder, der var under forstadsomdannelse, rantes af høje vandpriser. Dels vandpriserne på det til andre kommuner leverede vand kom til at ligge væsentligt højere end i områder, der stod uden for det københavnske vandmonopol: Nordforstadskommunerne, der i mellemkrigstiden var gået sammen om en fælleskommunal vandforsyning fra Sjælsø-værket, og land- og købstadskommuner længere ude i hovedstadsmetropolens område.³

Det københavnske vandmonopol i 1970. (Hovedstadsområdet. Befolkning. Opgaver. Økonomi, Hovedstadsreformudvalgets sekretariat, 1970)

Sydvatten AB

Selv om der med det københavnske vandmonopol og de statslige indgreb blev etableret en regional tilstrækkelig og sikker vandforsyning i det mest af hovedstadsmetropolen, blev denne regionale rammebetingelse for metropolens funktion som en byregion tilvejebragt på Københavns Kommunes præmisser. I modsætning til Vestsånes byer, der med industrialiseringens urbaniseringsproces fra slutningen af det 19. århundrede udviklede sig til et bybånd fra Trelleborg i syd til Helsingborg i nord.

I denne urbane proces havde de vestsånske byer i første omgang hver for sig klaret sig med grundvandindvinding inden for egne kommunegrænser, men med bybåndets kraftigere befolknings- og byggesmæssige vækst i mellemkrigstiden og de første efterkrigsår måtte der findes regionale løsninger. Da det skandinaviske grundfjeld lagde begrænsning for grundvandindvinding, etablerede Malmø Stadskommune i 1948 Vombværket, som også kom til at forsyne Lund, og udvandt vand fra Vombsøen, der indgik i Övedskolster fideikommis, som var blevet afkøbt til rekreative formål i 1939. Et initiativ, der i 1963 efterfulgtes af Helsingborg, Landskrona og Eslöv kommuners fælles Ringsøværket. Mens den sandholdige undergrund ved Vombseøen muliggjorde kunstig grundvandindvinding gennem søvandets filtrering til særlige og meget store infiltrationsdamme, baseredes vandindvindingen fra Ringsøen alene på behandling af overfladevand.

Trods den øgede søvandsindvinding forventes en så betydelig kraftigere urbane vækst ikke blot i det vestsånske bybånd, men også i det østlige Skåne og Halland, at de to landsdeles tre len i 1960 henvendte sig til regeringen i Stockholm med henblik på Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsens undersøgelse af mere vidtgående regionale vandindvindingsmuligheder. På samme tid, som de fem ejerkommuner bag Vomb- og Ringsøværker dannede Sydvattenkommittén for i særlig grad at arbejde for den vandforsyning fra elven Lagans vandsystem, som havde været i spil siden 30'erne.⁴

I den mere end 500 sider tykke betænkning, som den statslige styrelse afgav i 1965, pegedes på tre muligheder for vandforsyning fra: Dels søen Bolmen i det vestlig Småland med fælles vandværk for det vestlige Skåne. Dels Lagen med to forskellige føringer af transmissionsledninger videre mod syd.

Københavnsk arrogance

Som argument for den større kapacitet, der ville blive opnået ved valg af Bolmenløsningen anførte Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen i sin betænkning bl.a.: *"Till följd av de i längden osäkra grundvattentillgångarna på Själland hade även frågan om hur Köpenhamn skall ordna sin vattenförsörjning i framtiden kommit in i diskussionen om Skånes vattenförsörjning. Tänkbart vore sålunda att Själland inom en icke alltför avlägsen framtid kunde behöva nyttja svenska vattentillgångar"*.⁵

Et argument, der imidlertid stod i skærende kontrast til den redegørelse for hovedstadsmetropolens vandforsyning, som Københavns Kommunes vandforsyningsdirektør Wilfred Christensen afgav på Nordisk Råds Øresundskonference i foråret 1964. Efter i en bisætning at have nævnt det fælleskommunale vandsamarbejde omkring Sjælsøværket, berettede vandforsyningsdirektøren med store armbevægelse om Københavns gigantiske vandindvindingsområde og planer for at udvide dette til hele Sjælland med indvinding af både grund-og søvand.

Med vanlig københavnsk arrogance konstaterede vandforsyningsdirektøren: *"I virkeligheden kunne en befolkning på 4 og 5 mio. indbyggere forsynes med de forhåndenværende ferskvandsreserver"*. Og han afsluttede sit indlæg ved overlegent at bemærke: *"Spørgsmålet om import til Sjælland fra Sverige er blevet bragt i forgrunden i pressen. Men dette spørgsmål synes set fra Københavns vandforsynings side ikke at være aktuelt hverken med hensyn til mængde eller pris"*.⁶

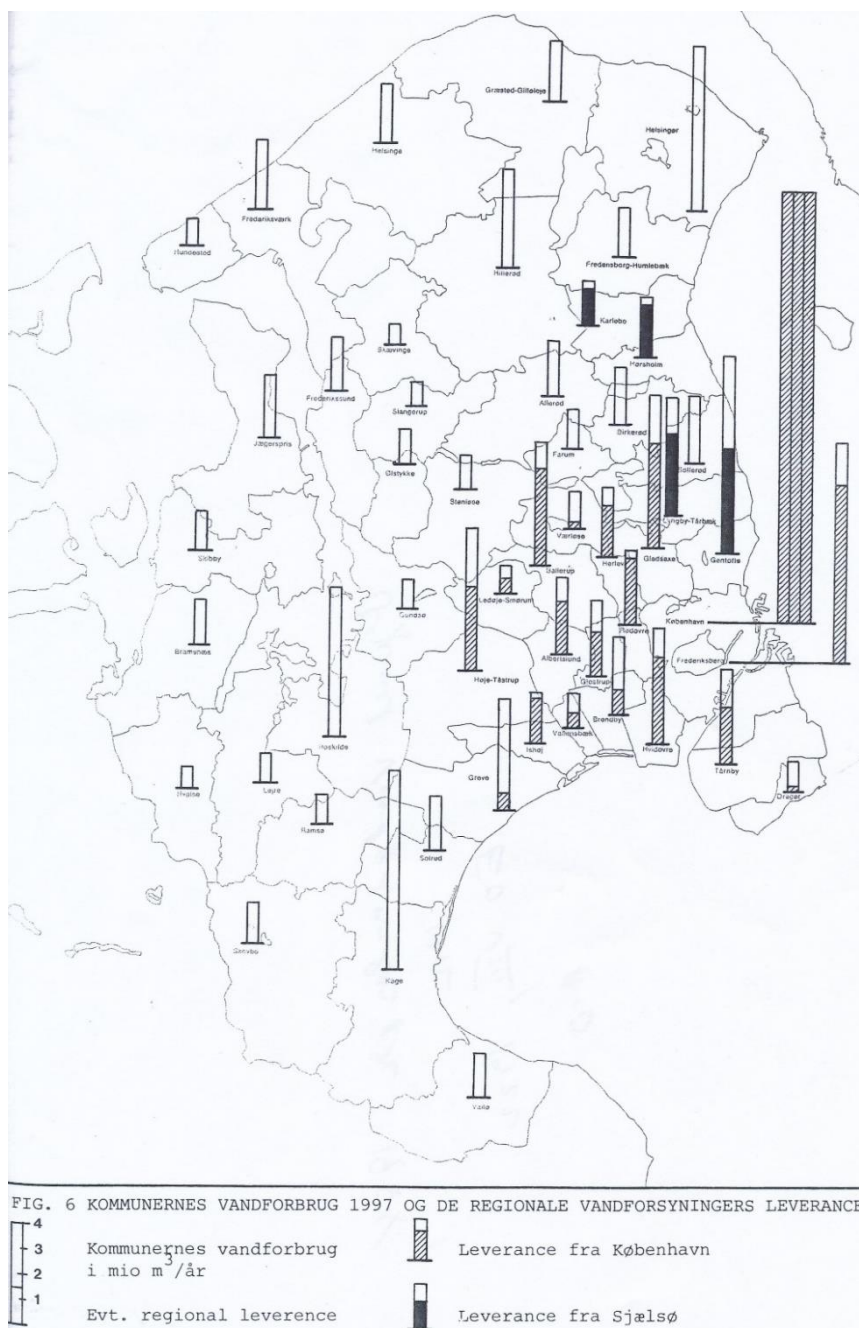
Da argumenterne var stærkest for vandforsyning fra Bolmen, kombineret med værket ved Ringsøen, dannede kommunerne bag Sydvattenkommittén i 1966 Sydvatten AB med en aktiekapital, der fordeltes mellem disse med 60 procent til Malmø Stadskommune. Tekniske undersøgelser, projektering, statslige godkendelse, forhandlinger og lokale protester bevirkede, at arbejdet med en tunnel fra

Bolmen i sydgående retning først kunne igangsættes i 1975, og at Sydvattens samlede vandindvindings- og forsyningsstem endelig kunne indvies i 1988.

Sydvattens vandindvindings- og forsyningsystem ([Sydvatten - Rent vand er vores mission](#))

I denne lange anlægsperiode overtog Sydvatten værkerne ved Vomb- og Ringsøen og indledte med en samkøring af værkerne sin første regionale vandproduktion. På samme tid, som Sydvatten udvidedes med 10 skånske landkommuner og Ängelholm Kommune. Herved blev selskabets aktiemasse fordelt mere jævnt blandt ejerkommunerne. Med aktieandele på henholdsvis en tredjedel og 15 procent kunne store kommuner som Malmø og Helsingborg ikke majorisere deres interesser igennem i forhold til de mindre. Sydvatten fik dermed karakter af et jævnybyrdigt fælleskommunalt samvirke.

Hovedstadsrådets plan for hovedstadsmetropolens vandforsyning i 1982 (Regionsplantillæg 1982, Hovedstadsrådet, 1982)

Centralt i det regionale vandindvindingsystem, som Sydvassten etablerede i perioden 1966-1988, blev selve Bolmen, fra hvis sydligste del søvandet ved et naturligt højdefald på 90 m førtes gennem den 80 km lange, i klipper sprængte og i undergrunden løbende, Bolmentunnellen. Tunnelforløbet, der over hele trækningen fik tværsnitsareal på 9 m², afløstes i Äktaboden nær Perstorp af en 25 km rørledning, der pumpede søvandet frem til Ringsøværket.

Her blev det rensat og pumpet videre ad et vidt forgrenet og 270 km langt transmissionsnet til forskellige vandreservoirer eller direkte til lokale modtagestationer i det vesteskåne bybånd. Modtagestationer, der blev tilslutningspunkter for den videre enkeltkommunale vanddistribution og tillige

modtog vand fra Vombværket, som dermed integreredes i Sydvattens samlede vandindvindings- og forsyningssystem.⁷

En midlertidig løsning i hovedstadsmetropolen

Mens der på den anden side af Øresund med Sydvatten i den sidste efterkrigstid etableredes en regional samlet og ensartet vandindvinding- og forsyning af det vestsjællandske bybånd, blev denne opgave i hovedstadsmetropolen fra 1974 overladt til Hovedstadsrådet. Metropolens første og siden eneste regionskommunale organ, der fik til opgave at tilvejebringe samtlige af de regionale rammebetingelser for metropolens funktion som en byregion, der hidtil ukoordineret havde været overladt til en række offentlige regionale aktører eller regionalt agerende aktører, som alene disponerede indenfor de enkelte kommuner grænser eller på specifikke afgrænsede områder.

Ved fastlæggelsen af Hovedstadsrådets opgaveportefølje blev udfordringerne med hovedstadsmetropolens vandindvinding- og forsyning betragtet som så betydelig, at det overvejedes, at overføre driften af opgaven til rådet på helt samme måde, som det blev tilfældet for metropolens kollektiv trafik. Selv om dette ikke blev tilfældet på vandforsyningsområdet, tildeltes Hovedstadsrådet i forhold til amtskommunerne i resten af landet meget betydelige beføjelser i den regionale vandindvindings- og forsyningsplanlægning. Den blev baseret på: Dels den regionale vandforsyningsstruktur, som omfattede Københavns vandmonopol og det fælleskommunale samvirke omkring Sjælsø-værket. Dels lokale vandforsyningssystemer i den resterende del af hovedstadsmetropolen med tilhørende hovedlinjer for mellemkommunale vandtransporter, som forudsattes udnyttet mest muligt af tilslutningskommunernes lokale anlæg.

På dette grundlag opstillede Hovedstadsrådet retningslinjer for den videre vandindvinding i metropolen, rammer for kommunernes vandforsyningsplanlægning og normtal for det samlede vandforbrug og dets fordeling på forbrugskategorier. Rådet fik desuden beføjelse til at give og fratage tilladelser til vandindvinding, at føre tilsyn med den lokalkommunale vandforsyning, at godkende kommunale vandforsyningsplaner- og indvindingsanlæg samt at påbyde, at kommunale vandforsyningsanlæg skulle samarbejde og påtage sig vandforsyningen i nærmere angivne forsyningsområder.

I de tilfælde, hvor den lokalkommunale vandindvinding ikke var tilstrækkelig, fastlagde Hovedstadsrådets forvaltning med disse beføjelser, i hvilket omfang vandforbruget skulle dækkes ved øget lokal vandindvinding eller vandleverancer fra den regionale vandforsyningsstruktur samt prisen for det leverede vand. For det københavnske vandmonopol opstillede Hovedstadsrådet således en prisberegningsmodel og rammer for de vandmængder, som Københavns Kommune blev forpligtet til at levere til andre kommuner.

Mens 53 procent af den samlede leverede vandmængde i hovedstadsmetropolen i 1982 i gennemsnit kom fra vandindvinding udenfor de enkelte kommuner, altså ikke via lokal vandindvinding, blev denne andel for Frederiksberg Kommunes og Københavns Amtskommunes vedkommende ansat til henholdsvis 81 og 60 procent. Særligt høje andele udgjorde det leverede københavnske vand i Rødovre Kommune med 89 procent af det samlede forbrug, mens det i Tårnby Kommune udgjorde 70 procent, i Albertslund, Herlev og Ballerup kommuner henholdsvis var 71, 73 og 77 procent og noget mindre i de øvrige forstadskommuner, der var afhængig af det københavnske vandmonopol.⁸

Selv om Hovedstadsrådet ikke opnåede ejendoms- og dispositionsretten over hovedstadsmetropolens vandindvinding, fik rådet i vid udstrækning skovlen under det københavnske vandmonopol. På grundlag af Hovedstadsrådets fastsatte bestemmelser blev der således indgået vandforsynings- og

udvindingsaftaler mellem Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune og de 18 forstadskommuner, der i større eller mindre grad var afhængig af vandforsyning fra det københavnske vandmonopol. Københavns Kommuner kunne dermed ikke længere overfor disse kommuner enerådigt afgøre, hvilke vandmængder, den ville levere, og til hvilken pris.⁹

Skånske vandforsyning af hovedstadsmetropolen

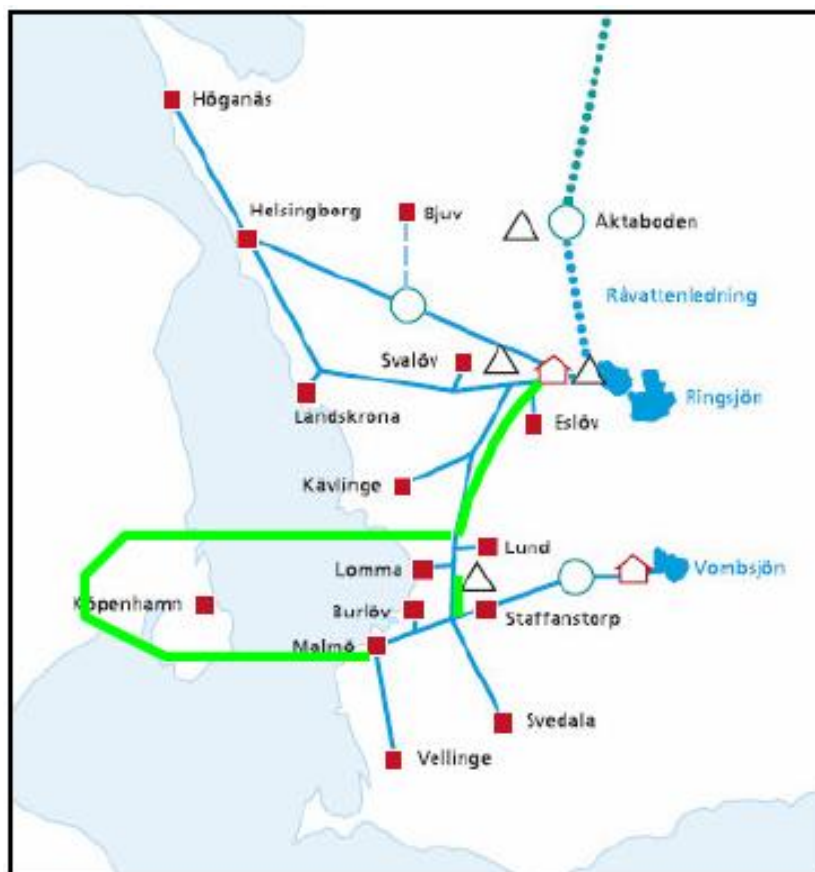
Med nedlæggelsen af Hovedstadsrådet i 1990 faldt tilvejebringelsen af regionale rammebetingelser for hovedstadsmetropolens funktion som en byregion på hver af metropolens fem amtskommunale enheder¹⁰ og de dér mere snævre erhvervsinteresse. Efter 2007-strukturreformens opløsning af endda amtskommunerne, overførtes denne tilvejebringelse endog i vid udstrækning til kommunerne og de dér endnu snævrere meget lokale interesser. Med det resultat, at metropolen i stadig større omfang blev regionalt skævvredet som en funktionel byregion.

Udover opløsningen af Hovedstadsrådets regionale fysiske planlægning og varetagelse af regional trafik infrastruktur, ramte fragmenteringen af rådets hidtidige tilvejebringelse af regionale rammebetingelser også forsyning- og miljøsektoren. På vandforsyningsområdet med det resultat, at Hovedstadsrådets regionale vandforsyningsplanlægning og godkendelse af kommunale vandindvindingsplaner ikke blev videreført samlet for hele hovedstadsmetropolens område og dermed på tværs af de amtskommunale grænser. Herved opstod i den indre dele af metropolen, der i vid udstrækning blev vandforsynet fra det københavnske vandmonopol, nye regionale udfordringer.

Idet Københavns Kommune forsat havde råderetten over vandmonopolet og 40 procent heraf leveredes til Frederiksberg Kommune og 18 forstadskommuner. Hertil kom, at der var indlejret fortolkningsmuligheder i de regnskabsmæssige principper for vandtakstfastsættelsen i de mellemkommunale vandforsynings- og udvindingsaftaler med Københavns Kommune, som disse kommuner havde indgået på grundlag af Hovedstadsrådets vandforsyningsplanlægning. Allerede i 1993 medvirkede til dannelsen af organisationen Vandsamarbejde Sjælland, hvori indgik 12 af de forstadskommuner, som var mest afhængig af den københavnske vandforsyning: Albertslund, Ballerup, Brøndby, Gladsaxe, Glostrup, Herlev, Hvidovre, Høje-Taastrup, Ishøj, Rødovre, Dragør og Vallensbæk

Med Vandsamarbejde Sjælland ville dets 12 deltagerkommune samlet stå stærkere i de løbende forhandlinger med Københavns Kommune og i de retskonflikter, der måtte opstå i henseende til priserne for det vand, der leveredes fra det københavnske vandmonopol. Retsvister, der allerede tog sin begyndelse i 1996, da deltagerkommuner alene betalte 87 procent af den vandpris, som Københavns Kommune forlagte for vandleverancerne. En betalingsandel, som deltagerkommunerne ganske vist ved en endelig retsafgørelse i 2008 fik medhold i, men stadig lå mellem halvanden og tre gange højere end de omkostninger, som kommunerne havde ved egen vandindvinding.

Da de ovennævnte mellemkommunale aftaler begyndte at udløbe i 00'erne, og den hidtidige enkeltvis amtskommunale vandindvindingsbemyndigelse, alene ud fra en overordnet løselig statslig vandplan, ville blive enkeltkommunal ved 2007-strukturreformen, tog Vandsamarbejde Sjælland i 2007 initiativ til omdannelse af organisationen til et aktieselskab. For at *"aftagerkommunerne i Vandsamarbejde Sjælland kunne optræde med en vis styrkeposition i forhandlingerne med Københavns Kommune"*, som det utryktes i stiftelsesdokumentet bag aktieselskabet. Og for at, som der forsattes i dokumentet: *"Kommunerne [kunne] være i stand til at iværksætte alternative tiltag, hvis der mod forventning ikke kan opnås enighed om i første omgang en foreløbig aftale med Københavns Kommune/KE¹¹ og i anden omgang en endelige aftale"*.¹²

Første scenarie. (s. 24 i Rambølls rapport)

Da de efterfølgende indledende forhandlinger med Københavns Kommune blev vanskelige, afsøgte Vandsamarbejde Sjælland i 2008 muligheden for det alternative tiltag, som bl.a. indgik i motiveringen bag organisationens omdannelse til et aktieselskab, idet der rettedes henvendelse til Sydvatten om mulig vandimport herfra til de 12 deltagerkommuner. En henvendelse, som Sydvatten modtog med betydelige velvilje ikke blot som følge af økonomiske fordele ved den mulige vandeksport, men også begrundet i en række øresundsregionale forhold.

Sydvatten så således et samarbejde med Vandsamarbejde Sjælland, som en mulighed for at medvirke til en styrkelse af udviklingen i Øresundsregionen med et innovativt projekt, som kunne danne udgangspunkt for at sætte drikkevand på den politiske dagsorden og øge bevidstheden om vand hos forbrugerne. Samarbejdet ville for det skånske vandselskab desuden kunne styrke forsyningssikkerheden i hele Øresundsregionen helt på linje med det samarbejde, der i forvejen var mellem Energinet.dk og Sydkraft AB (se artiklen ovenfor). Sydvatten lagde desuden vægt på, at den sydlige del af Sverige oplevede en styrkelse af Øresundsregionen, og at et samarbejde med Vandsamarbejde Sjælland ville kunne bidrage til at forstærke denne effekt.

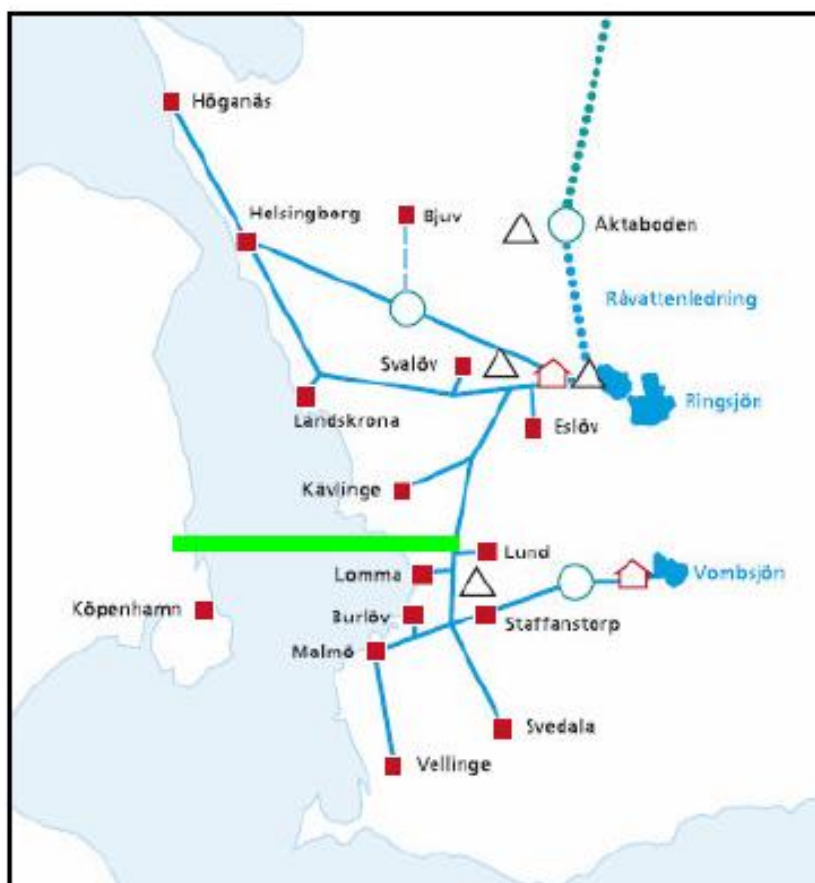
Med det entydige interessesammenfald mellem Sydvatten og Vandsamarbejde Sjælland nedsattes en fælles styregruppe, der hos det danske ingeniørfirma Rambøll Danmark A/S bestilte en undersøgelse af, hvorvidt det var muligt, i forhold til teknik, økonomi, vandkvalitet og forsyningssikkerhed, at levere drikkevand fra Sydsverige til betydelige dele af den danske hovedstadsmetropol.

I den rapport, som Rambøll fremlagde i 2009, opstilledes tre scenarier for import af vand fra Sydvatten, hvoraf det første alene baseredes på forsyning af kommunerne i Vandsamarbejde Sjælland. Af

hensyn til forsyningssikkerheden omfattende sceneriet dobbelte transportledninger således, at der etableredes en ringledning, som forsynedes fra to steder i Skåne: Henholdsvis nord for Lund og syd for Malmø.

Fra tilslutningspunktet ved Lund skulle der udlægges en 10 km lang ledning til kysten, som herfra skulle føres under Øresund i et 25 km langt lød, for på Sjællandssiden at forsætte fem km frem til Gladsaxe, hvor der skulle etableres et vandreservoir. Herfra skulle der udlægges en 31 km lang fordelingsledning igennem de kommuner, der indgik i Vandsamarbejde Sjælland, og som i Dragør fik tilslutning til en 18 km lang ledning under Øresund. På den skånske side skulle ledningen forsætte over en strækning på fem km frem til tilslutningspunktet syd for Malmø.

Det andet scenarie, som Rambøll opstillede, sigtede mod et supplement af vandforsyningen i hele den centrale del af hovedstadsmetropolen, der modtog vand fra det københavnske vandmonopol. I form af en 38 km lang transmissionsledning fra tilslutningspunktet nord for Lund og frem til Københavns Kommunes Tinghøj-beholder i Gladsaxe Kommune. I denne beholder skulle det skånske vand opblandes med grundvandet fra det københavnske vandmonopol for at blive føret videre i Københavns Kommunes transmissionsnet og dermed til både København og de 19 kommuner, der modtog vand fra Københavns Vandforsyning.

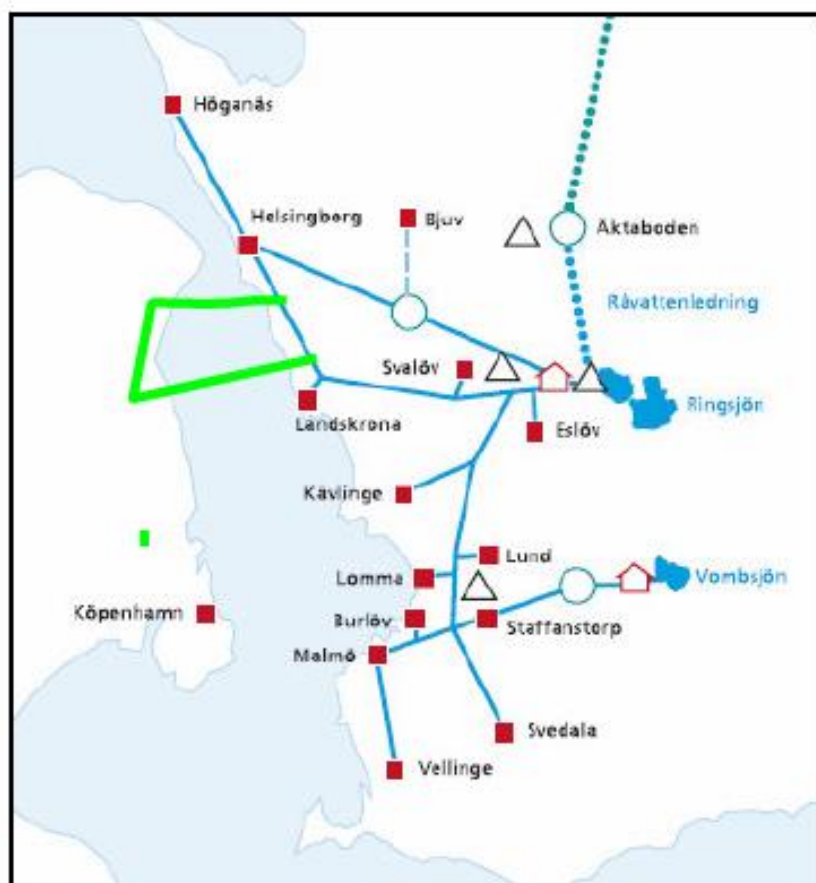
Det andet scenarie. (s. 25 i Rambølls rapport)

I Rambølls tredje scenarie lagdes op til et supplement af vandforsyningen i hele den indre del af hovedstadsmetropolen. Idet der skulle udlægges en dobbeltstreget transmissionsledning fra et tilslutningspunkt syd for Helsingborg, under Øresund og med et videre løb ned til det fælleskommunale

Sjælsøværks net, hvorfra ledningen skulle dele sig i to: En til Københavns Kommunes Tinghøj-beholder og en anden med et forløb under Øresund til et tilslutningspunkt nord for Landskrona.

Et sådant vandtransmissionssystem ville ikke blot kunne bidrage med supplerende skånsk vandforsyning til både kommunerne i det fælleskommunale Sjælsøsamvirke og kommuner, der var afhængig af det københavnske vandmonopol, men rummede også mulighed for samkøring af vandproduktionen på begge sider af Øresund. Hvorved der ville blive opnået en rationel og særdeles sikker øresundsregional vandforsyningsstruktur.

Ud fra ganske indgående analyser af mulighederne for og udfordringer ved gennemførelse af hver af de tre scenarier, påviste Rambølls rapport, at supplerende svensk vandforsyning under alle omstændigheder ville være konkurrencedygtig i forhold til de priser, der opkrævedes ved vandleverance fra det københavnske vandmonopol. Rapporten lagde desuden vægt på, at et øresundsregionalt vandforsynings samarbejde ikke blot åbnede mulighed for gensidig videndeling og sparring på tværs af landegrænsen, men også ydede et væsentligt bidrag til en tættere tilknytning til Øresundsregionen.

Det tredje scenarie. (s. 26 i Rambølls rapport jf. note x)

Trods de store anlægsomkostninger, kunne Rambøll påvise, at det første scenarie ville være konkurrencedygtigt i forhold til de priser for vandleverance, som Københavns Kommune krævede, men hæftede sig ved, at der herved ikke ville blive opnået en samlet rationel regional ordning af hovedstadsmetropolens vandindvinding- og forsyning, som forsat ville være baseret på de på de to regionale vandindvindingssystemer. Samme problematik så Rambøll knytte sig til det andet scenarie, selv om dette var det billigste blandt de tre opstillede.

Mest fordelagtigt fandt Rambøll det tredje opstillede scenarie. Selv om det var en smule mere omkostningstungt end det andet scenarie, ville det kunne tilvejebringe en vandforsyning, der prismæssigt lå væsentligt under, hvad der krævedes ved leverancer fra det københavnske vandmonopol. Hertil kom, at der ved det tredje scenarie ikke blot ville kunne tilvejebringes en samlet og rationel regional udnyttelse af de eksisterende og hver for sig adskilte vandforsyningsstrukturer i hele den indre del af hovedstadsmetropolen, men at der også ville blive skabt mulighed for en større forsyningssikkerhed og fleksibilitet inden for Ørestadsregionen.

Selv om Rambøll kunne også kunne påvise ulemper ved vandimport fra Sydsvatten, var det vurderingen i ingeniørfirmaets rapport, at der var en række fordele i forhold til økonomi, forsyningssikkerhed og miljø, som kunne begrunde, at der sattes yderligere undersøgelser i værk for så vidt potentialet ved denne import. Rambøll anførte, at en sådan undersøgelse eventuelt kunne udføres som et Interreg-projekt for Øresundsregionen med støtte fra EU. Med henblik på at afklare interessen for projektet, anbefalede Rambøll samlede drøftelser mellem Vandsamarbejde Sjælland, Sydsvatten, Købehavs Kommune og det fælleskommunale samvirke omkring Sjælsøværket.¹³

Rambølls anbefalinger blev dog ikke fulgt. Da Vandsamarbejde Sjælland ikke alene ville binde sig til de store omkostninger, der ville følge af det første scenarier i ingeniørfirmaets rapport, og Københavns Kommune blankt afviste svensk vandimport. Herfra blev det slået fast, at det var Københavns Kommune, der stod for drikkevandsforsyningen i København og ingen andre, og at det skulle forblive sådan.¹⁴ Og Københavns Energis produktionschef Jens Andersen slog i BT d. 18.2.2010 samtidig fast at: ”Vi er ikke interesseret i svensk søvand. Det indeholder klor, som vi er gået bort fra, og søvand kan i meget varme somre komme til at smage af mose”.¹⁵ På ny vanlig københavnsk arrogance. Nu også i forhold til en hel nation, som i vid udstrækning var afhængig af indvinding af fersk overfladevand.

Et københavnsk vandmonopol under nye former

På samme tid som en hver form for vandimport fra Skåne blev opgivet, tegnede der sig derimod en mulighed for forandringer af den indre hovedstadsmetropols regionale vandindvindings- og forsyningssystem. Som følge af EU-liberaliseringsdirektiver på forsyningsområdet, blev Københavns Kommune tvunget til at opsplitte sin store og magtfulde forsyningskoncern: Københavns Energi.¹⁶ Først ved at frasælge de resterende el-aktiviteterne til DONG Energy, der tillige havde overtaget det fælleskommunale østdanske elektricitetsproduktionselskab E2.¹⁷ Og derefter ved foreløbig at placere de øvrige forsyningsaktiviteter i en række aktieselskaber under Københavns Energi.

I forbindelse med disse omstruktureringer blev Københavns Kommunes velvilje til at finde en anden ordning for det københavnske vandmonopol mere åbenbar. Forhandlingerne med Vandsamarbejde Sjælland intensiveredes i løbet af 2011 og førte året efter til, at Københavns Energis vandforsyning indgik i selskabet Vores Vand sammen med syv af vandsamarbejdets kommuner: Albertslund, Brøndby, Dragør, Herlev, Hvidovre, Rødovre og Vallensbæk. Umiddelbart efter oprettelsen af Vores Vand kom dette tillige til at omfatte spildevandsafledningen i de syv forstadskommuner og Københavns Kommune, der i 2013 lagde dette vand- og spildevandselskab og den resterende del af Københavns forsyning under Hovedstadsområdet Forsyningsselskab (HOFOR).

Den skæve hovedstadsmetropol

Fragmenteringen af Hovedstadsrådets regionale fysiske planlægning og varetagelse af regional trafikale infrastruktur, fik i centralbyen (København-Frederiksberg) den konsekvens, at dens to kommuner, fællesoffentlige arealudviklings-selskaber og andre offentlige aktører her: Dels initierede byomdannelse af tiloversblevne ældre erhvervs- og infra

4 strukturområder til kolossale områder med nyt bolig-, kontor- og institutionsbygger. Dels på grundlag af indtægterne fra frasalg af grunde i disse områder gennemførte omfattende nye trafikale infrastrukturanlæg: Store nye vejanlæg, et stadig mere forgrenet metrosystem og omdannelse af hele den gamle godsbanering til en ring-S-bane fra Hellerup til Ny Ellebjerg.

Med det resultat, at hovedstadsmetropolen blev kendetegnet af stadig større ubalancer, som skævvred dens funktion og udvikling som én samlet byregion. Idet befolkningsfordelingen i metropolen blev ujævn, som følge af den stærkere befolkningskoncentration i centralbyen på bekostning af metropolens øvrige dele. Som konsekvens af:

Dels at byomdannelserne i centralbyen netop gav mulighed for både nye og moderne boliger og kontor- og institutionskomplekser til en stærk koncentration af væksteksplansive globalt orienterede serviceproducerende erhverv. Herved opnåede centralbyen stærkt stigende indkomster og ejendomspriser, flere selvstændige og funktionærer på høj- og mellemniveau, udvidede kommunale velfærdstilbud og samtidig en faldende kommunale udskrivningsprocent.

Dels at mindre vækstpotente erhverv som industri (såvel ældre som ny højspecialiseret industriproduktion), transport-, lager- og logistikvirksomhed, bygge- og anlæg samt regionalhandel blev erhvervsgrundlaget i resten af metropolen. Med det resultat, at den øvrige del af hovedstadsmetropolen på samme tid fik mindre stigende indkomster og ejendomspriser, flere lønmodtagere på grundniveau, mindre kommunale udgifter til velfærdstilbud og stigende kommunale udskrivningsprocenter.¹⁸

Med Københavns Kommune som enejer kom HOFOR til at bestå af: Dels en række selskaber, der varetog bygasforsyningen i København, Tårnby, Hvidovre og Rødovre kommuner samt fjernvarmeforsyning i København. Dels to selskaber for Københavns Kommunes vand- og spildevandssamarbejde med de syv forstadskommuner. Med en ejerandel til Københavns Kommune på henholdsvis 74 procent i HOFORs Vand Holding A/S og 64 procent i HOFORs Spildevand Holding A/S. Herudover fik HOFOR det fulde ejerskab af kraftværket Amagerværket samt en aktiepost på 68 procent i det fælleskommunale selskab BIOFOS, der overtog de fælleskommunale samvirker, der hidtil havde stået bag rensningsanlæggene [Lynetten](#) og Avedøre Kloakværk samt rensningsanlægget ved [Damhusåen](#).

Af de kommuner i det tidligere Vandsamarbejde Sjælland, der ikke indgik HOFOR, blev Gladsaxe og Ballerup en del af det nye fælles forstadskommunale vandindvindings-selskab Novafos på Nord- og Nordvestegnen. Dog således, at Gladsaxe Kommune, ligesom Høje Taastrup, Glostrup og Ishøj kommuner, udenover egen grundsvandindvinding blev afhængig af vandleverancer fra HOFOR. En situation, som tillige kom til at kendetegne Frederiksberg Kommune.¹⁹

Konklusion

På nær de nordlige forstæders fælleskommunale vandindvindings-samarbejde omkring Sjælsøværket, har denne artikel påvist, hvorledes den indre del af hovedstadsmetropolen siden slutningen af det 19. århundrede blev underlagt et københavnsk vandmonopol. Afgørende for, at 18 forstadskommuner og Frederiksberg indenfor egne kommunegrænser ikke kunne udvinde den tilstrækkelige mængde grundvand uden at komme i konflikt med dette vandmonopol.

Med det resultat, at disse kommuner i større eller mindre grad blev afhængig af vandleverancer fra Københavns Kommune. Til en pris, som denne kommune uden nogen form for kontrol selv fastsatte

og som dermed kom til at ligge langt højere end de omkostninger, som de fra København vandaftagende kommuner selv kunne indvinde egent grundvand til.

I stærk kontrast til forholdene i hovedstadsmetropolen har artikel desuden påvist, hvordan der i det vestsånske bybånd i den sidste efterkrigstid gennem det fælleskommunal Sydsvatten tilvejebragtes en samlet regional vandindvinding- og forsyning baseret på overfaldevand fra Bolmen i det vestlige Småland og to søer i Skåne. En regional ordning, der på samme tid ikke blev gennemført i hovedstadsmetropolen, da dennes i 1974 oprettede regionskommunale råd, Hovedstadsrådet, ikke fik tillagt driftsansvaret for metropolens samlede regionale vandindvinding.

I kraft af de betydelige vandplanlægningsbeføjelser, der også tillagdes Hovedstadsrådet, har artiklen dokumenteret, at rådet til gengæld fik fastlagt regionalt bindende rammer for de vandmængder og den pris, som Københavns Kommune skulle levere vand til flertallet af metropolens forstadskommuner og Frederiksberg Kommune. Regionale rammer, som efterfølgende dannede grundlag for vandleveranceaftaler mellem disse kommuner og Københavns Kommune.

Da den samlede regionale planlægning og styring af hovedstadsmetropolens vandindvinding- og forsyningen opløstes efter nedlæggelsen af Hovedstadsrådet, kom de fra Københavns Kommune vandaftagende kommuner til at stå overfor nye udfordringer, da de nævnte aftaler udløb efter årtusindeskiftet. Baggrunden for, at artiklen kan påvise, at 12 af disse forstadskommuner i 2007 dannede Vandsamarbejde Sjælland for både at afsøge muligheden for alternativ supplerede vandforsyning og stå stærkere i forhandlingerne med Københavns Kommune. Afsøgningen førte til, at Vandsamarbejde Sjælland og Sydsvatten i fællesskab året efter fik det danske ingeniørfirma Rambøll til nærmere at undersøge, om og hvorledes der kunne gennemføres skånsk vandimport til større eller mindre dele af den indre hovedstadsmetropolen.

Da kommunerne i Vandsamarbejde Sjælland ikke økonomisk magtede en separatimport fra Sydsvatten, og Københavns Kommune hårdnakket afviste en samlet regional vandindvinding- og forsyningsordning i størstedelen af hovedstadsmetropolen baseret på supplerede skånsk vand, faldt i 2010 forudsætningerne for, at vand fra Bolmen kunne have løbet ud af vandhanerne i metropolen. Som følge EU-liberaliseringsdirektiver på forsyningsområdet har artiklen endelig påvist, at Københavns Kommune måtte opsplitte sin store forsyningskoncern, Københavns Energi.

Ved både at afgive samtlige af el-aktiviteterne til DONG Energy og i 2013 ved at samle resten af Københavns Energis øvrige forsyningsvirksomhed i nyoprettede Hovedstadsrådets Forsyning (HOFOR), hvori Københavns Kommune kom til at besidde hele aktiemassen. At virksomheden navn gav et indtryk af, at denne varetog forsyningen i en større del af hovedstadsmetropolen, blev dog noget af en tilsnigelse. Idet blot syv af forstadskommunerne i Vandsamarbejde Sjælland med meget små og indflydelsesmæssige reelt værdiløse ejerandele indgik i de to af HOFORs holdingselskaber, der fortsatte driften af det københavnske vandmonopol og tillige kom til at varetage spildevandsafledningen i København og de nævnte kommuner.

Fem af Vandsamarbejde Sjællands kommuner og Frederiksberg Kommune blev ikke en del af HOFOR, og forblev dermed også afhængig af det københavnske vandmonopol. Det på trods af, at disse kommuner øgede deres egen lokale vandindvinding, og en af dem blev en del af hovedstadsmetropolens øvrige fælleskommunale vandindvindingssamvirker, der opstod i kølvandet af oprettelsen af HOFOR.

Københavns Kommunes altafgørende indflydelse på vandindvindingen i størstedelen af den indre del af hovedstadsmetropolen og dermed denne kommunes vandmonopol i samme forblev således i det væsentligste fastholdt. På samme tid, som den øvrige del af vandindvindingen i resten af hovedstadsmetropolen blev overladt til et kludetæppe af mindre fælleskommunale samvirker, og Københavns Kommune gennem HORFOR samtidig satte sig tungt på spildevandsafledningen- og rensningen i metropolens indre dele.

På centrale dele af forsyningsområdet tegnede der sig således et billede af en meget dominerede Københavns Kommune, der svarede til den befolknings- og erhvervsmæssige regionale skævvridning, i Københavns favør, som kom til at kendetegne hovedstadsmetropolens udvikling som en byregion i årtierne omkring århundredskiftet. En af følgerne af opløsningen af Hovedstadsrådets samlede regionale planlægning og styring af metropolens udvikling som en samlet byregion.

En planlægning og styring, der i den sidste efterkrigstid også skabte en større regional sammenhæng i hovedstadsmetropolens vandindvindings- og forsyningsstruktur, men som opløstes efter Hovedstadsrådets nedlæggelse. Med det resultat, at denne struktur i metropolens indre del igen gav mere plads til det københavnske vandpolopol og ellers fik en regionalt fragmenteret karakter. I stærk kontrast til det vestsånske bybånd, hvor vandindvinding- og forsyning siden slutningen af 80'ere gennemførtes på en samlet regional sammenhængende måde, på samme tid som de mindre kommuner, i modsætning til metropolen, også fik en større indflydelse på de regionale vandforsyningsdispositioner.

Summary

This article demonstrates that in the Øresund region two very different water extraction and supply structures were established. In the Danish capital metropolis, the Municipality of Copenhagen built up an increasingly large monopoly on water extraction as far back as the 19th century, on which the majority of the later emerging suburbs became dependent. While the wealthy northern suburbs formed their own communal water supply in the 30s. In the Swedish Scania, the towns were each responsible for their own water supply, but in the last post-war period joined together in the joint municipal company Sydvatten, which extracted water from local lakes, but got the majority of the water in a pipe system from the 110 km north of lake Bolmen in Småland.

With the establishment of the regional municipal body, Hovedstadsrådet, in the Danish capital metropolis in 1974, water supply and water prices came under the council's control, but when this was abolished in 1990, the suburban municipalities again became heavily dependent on the water supply and price, which Copenhagen Municipality again came to gain the upper hand. The background to the fact that the article can demonstrate that some of the suburban municipalities in the capital metropolis made contact with Sydvattens with a view to importing southern Swedish water. Since such an import would lead to excessive construction costs for these municipalities, and the Municipality of Copenhagen rejected the import of Swedish water, Copenhagen could maintain its dominance over the capital metropolis' water supply.

Litteratur

Bro, Henning: Hovedstadsmetropolen – den danske hovedstadsmetropol. Regionale rammebetingelser for det danske hovedstadsområdes funktion som en byregion i perioden 1850-1990, Frydenlund Academic, 2023, bd. 1-3.
Reingardt, Lars: Vatten från Bolmen - berättelser om ett tunnelbygge och ett 25-årigt vattenbolag, Sydvatten, Malmö, 1991.

Trykte kilder

Skånes och Hallands vattenförsörjning, Betänkande avgivet av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Stockholm 1965, Statens offentliga utredninga, 1968:8.
BT og Sydsvenskan, 2018.

Utrykte kilder

Sydvatten ABs arkiv

Vandsamarbejde Sjælland A/S og Sydvatten AB. Import af drikkevand til Hovedstadsområdet fra Sydvatten AB, Sverige. Rambøll Danmark A/S, 2009, s. 6-17.

Frederiksberg Stadsarkiv

Journaler, 1972-1989, Sekretariatet [A 10].

Digitale kilder

Formalisering af Vandsamarbejdet Sjælland, 2007, [ShowFile.asp \(nethotel.dk\)](#)

Årsberetninger, 2009-2012, Vandsamarbejde Sjælland, [VANDSAMARBEJDE SJÆLLAND A/S i Herlev - CVR API](#)

[Mandat til forhandling om fælles vandselskab | Københavns Kommunes hjemmeside \(kk.dk\)](#)

[Danmarks største vandselskab på vej | BygTek.dk](#)

[Privat - HOFOR](#)

[Home \(biofos.dk\)](#)

[Årsrapport 2022 \(hoformedia.dk\)](#)

[Drikkevand | Novafos](#)

[Grund- og drikkevand | Glostrup Kommune](#)

[Vandindvinding - Vandforsyningsplan 2019 - Ishøj Kommune \(niras.dk\)](#)

Noter

¹ Søen Bolmen er Sveriges tiende største sø med et areal på 184 km² i Småland. Bolmen er op til 35 km lang og op til 12 km bred. Middeldybden er 5,4 m og den maksimale dybde er 37 m. Søens opland udgør ca. 1.642 km². Rundt om Bolmen bor kun ca. 3.000 personer, hvilket betyder, at påvirkning fra afløb og industri i søen er ubetydelig. Fra søen strømmer vandet via Bolmåen til Lagan og videre ud i Kattegat syd for Halmstad.

² Artiklens forståelse af hovedstadsmetropolens geografiske udbredelse, funktionelt forskelligartede byenheder og udvikling og funktion som en byregion samt de aktørtilvejebragte regionale rammebetingelse herfor, fremgår af artiklen om elektricitet fra Lagen i dette nummer af METROPOL.

³ Henning Bro: Hovedstadsmetropolen – den danske hovedstadsmetropol. Regionale rammebetingelser for det danske hovedstadsområdes funktion som en byregion i perioden 1850-1990, Frydenlund Academic, 2023, bd. 1, s. 215-221 og 487-491, samt bd. 2, s. 284-294.

⁴ Skånes och Hallands vattenförsörjning, Betänkande avgivet av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Stockholm 1965, Statens offentliga utredninga, 1968:8. s. 12-14. Lars Reingardt: Vatten från Bolmen - berättelser om ett tunnelbygge och ett 25-årigt vattenbolag, Sydsvenskan, Malmö, 1991, s. 138-151.

⁵ Skånes och Hallands vattenförsörjning, Betänkande avgivet av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Stockholm 1965, Statens offentliga utredninga, 1968:8. s. 15.

⁶ Som ovenfor s. 507-512.

⁷ Reingardt: Vatten från Bolmen, 1991, s. 7-35, 45-52, 59-138, 152-159, 111-216. Skånes och Hallands vattenförsörjning, Betänkande avgivet av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Stockholm 1965, Statens offentliga utredninga, 1968:8. s.111-216. Vandsamarbejde Sjælland A/S og Sydsvenskan AB. Import af drikkevand til Hovedstadsområdet fra Sydsvenskan AB, Sverige. Rambøll Danmark A/S, 2009, s. 6-17. [Sydsvenskan ABs arkiv].

⁸ Uden for den regionale vandforsyning, baseredes vandforsyningen i hovedsagen på lokal vandindvinding og-forsyning, hvorved andelen af vand leveret fra andre kommuner kun udgjorde henholdsvis 8 og 2 procent i Frederiksborg og Roskilde amtskommuner.

⁹ J.nr. 121 V, 1972-1976, J.nr. 121 IV, 1976-1977, J.nr. II, 1978, [Særlig række], J.nr. 121 XV, 1979, J.nr. 121 XIV, 1979, J.nr. XII, 1980, J.nr. VII, 1981, J.nr. 121 IV, 1981, , række], J.nr. 121 XV, 1979, J.nr. 121 XIV, 1979, J.nr. XIII, 1980, J.nr. XI, 1980, J.nr. VI, 1981, Sekretariatet, , J.nr. 82-11331-I/II, 1982, 82-11331-I/III, 1983, J.nr. 82-11331 I/X, 1985, Sekretariatet [Frederiksberg Stadsarkiv, A 10]. Statistisk Årbog for København, Frederiksberg m.m., 1990, s. 369.

¹⁰ Københavns og Frederiksberg kommuner og Københavns, Frederiksborg og Roskilde amtskommuner.

¹¹ KE: Københavns Energi.

¹² Stiftelsesdokument af 4.1.2007, formalisering af Vandsamarbejdet Sjælland i 2008 [ShowFile.asp \(nethotel.dk\)](#)

¹³ Formalisering af Vandsamarbejdet Sjælland i 2008 [ShowFile.asp \(nethotel.dk\)](#) Årsberetninger, 2009-2012 [VAND-SAMARBEJDE SJÆLLAND A/S i Herlev - CVR API](#) Vandsamarbejde Sjælland A/S og Sydsvatten AB. Import af drikkevand til Hovedstadsområdet fra Sydsvatten AB, Sverige. Rambøll Danmark A/S, 2009, s. 1-4 og 18-37 [Sydsvatten ABs arkiv].

¹⁴ Svenskt sjötvatten lockar danska kommuner, Sydsvenskan. 18.2.2010.

¹⁵ BT, d. 18.2.2010.

¹⁶ I 1998 blev Københavns Vandforsyning og Afløbskontoret slået sammen til Københavns Vand. Året efter skiftede Københavns Belysningsvæsen, som omfattede bygas-, fjernvarme- og elforsyningen, navn til Københavns Energi. I 2001 fusionerede Københavns Energi og Københavns Vand, hvorved alle forsyningsarter blev samlet i Københavns Energi.

¹⁷ Ved en sammenlægning af IVFs og SEASs kraftværker (se ovenstående artikel om elektricitetsimport) dannedes Sjællandske Kraftværker, der med en fusion med Københavns Kommunes kraftværker blev til E2.

¹⁸ Bro: Hovedstadsmetropolen- en danske byregion, 2023, bd. 2, s. 733-746.

¹⁹ Årsberetninger, 2009-2012 [VANDSAMARBEJDE SJÆLLAND A/S i Herlev - CVR API](#)

31.3.2011 KK mandat til at BDRF møde [Mandat til forhandling om fælles vandselskab | Københavns Kommunes hjemmeside \(kk.dk\)](#) [Danmarks største vandselskab på vej | BygTek.dk](#) [Privat - HOFOR](#) [Home \(biofos.dk\)](#) [Årsrapport 2022 \(hoformedia.dk\)](#) [Drikkevand | Novafos](#) [Grund- og drikkevand | Glostrup Kommune](#) [Vandindvinding - Vandforsyningsplan 2019 - Ishøj Kommune \(niras.dk\)](#)